

2-bosqich 1-semestr
8-mavzu:Ega kesimning moslashuvi.
Bog'lama haqida ma'lumot.

TILAME

Ona tili

• Abdukadirova M.M.

Reja:

1. Ega va kesimning moslashishi.
2. Nol shakldagi kesimlik belgilari haqida.
3. Bog‘lama haqida ma’lumot.

TIIAME

BILAMAN	BILISHNI XOHLAYMAN	BILIB OLDIM
Hamma to‘plandi.	Ega va kesim qanday moslashgan?	Ega va kesim faqat logik jihatdan moslashishi mumkin. Bu yerda hamma so‘zi ko‘plik ma’nosini ifoda etadi, kesim birlik ma’nosida turibdi.
Men o‘qidim. Siz o‘qidingiz. Sanobar o‘qidi. Talabalar musobaqada g‘olib chiqdilar.	Grammatik jihatdan ega va kesim qanday moslashadi?	Gapning kesimi fe‘l - kesim bo‘lganda ega I va II shaxs olmoshlari bilan ifodalanganda kesim bilan shaxs-sonda moslashadi. Ega III shaxsni ko‘rsatuvchi olmoshda ifodalanganda kesim bilan shaxs – sonda moslashadi. Lekin kesim tarkibida shaxs –son qo‘sishimchalari qo‘llanmasligi mumkin.
I.Men fakultativ mashg‘ulotlarga qatnashyapman. Biz paxta yig‘im-terimida dehqonlarga yordam berdik.	Ega va kesim sonda qanday moslashadi?	I.Fe‘l – kesim I va II shaxsda ega bilan hamma vaqt sonda mos bo‘ladi. II.Kimsani bildirgan III shaxsdagi ega bilan fe‘l-kesim sonda mos bo‘ladi:
Til — aql xazinasining qilichi, farosat — uning g‘ilofi.	Nima uchun ega va ot-kesim o‘rtasiga tire qo‘yiladi?	Ot kesimning kesimlik shakllari maxsus ifodalanmay, ohang yordamida shakllanganda, shu tugallangan ohangni ifodalash uchun ega bilan kesim o‘rtasiga yozuvda tire qo‘yiladi.

TIIAME

Ega kesim bilan grammatik va mazmun tomonidan bog‘langanligi uchun doimo kesimning shakliga mos shaklda turadi. Eganing kesim shakliga mos (shaxs-son) shaklda kelishiga moslashuv deyiladi.

Masalan, Men **talabaman**. Gapda *talabaman* kesimi birinchi shaxs birlikda turganligi uchun uning egasi ham birinchi shaxs birlikdagi olmosh bo‘ladi. Yoki **ishlaysiz** kesimi II shaxs ko‘plik (hurmat) shaklida turganligi uchun u faqat *siz* so‘zini tanlaydi va bu so‘z ega vazifasida keladi.

TILAME

Kesim ot kesim bo‘lib, uning kesimlik shaklini ko‘rsatuvchi bog‘lamalar qo‘llanilmasa, u vaqtida kesim ohang yordamida shakllanadi.

Ot kesimning kesimlik shakllari maxsus ifodalanmay, ohang yordamida shakllanganda, shu tugallangan ohangni ifodalash uchun ega bilan kesim o‘rtasiga yozuvda tire qo‘yiladi.

Masalan, *Ro‘paradagi bino - mактаб*.

O‘zbekistonning poytaxti - Toshkent.

Samarqand - azim shahar.

TILAME

Ot, sifat, ravish, son, olmoshdan foydalangan kesimlarga ot kesim deyiladi. Fe'l kesimlar shaxs-son, zamon, tasdiq-inkor, mayl (modal) ma'nolarni kesimlik (fe'l) shakllari orqali ifodalaydi. Ot kesimlarda esa otni kesim qilib shakllantirish uchun maxsus vositalar (**-man, -san, -dir**; *bo 'la (-man, -san, -di)*, *hisoblana (-man, -san, -di)*, *sanala (-man, -san, -di)*) qo'shiladi.

Masalan: U o'quvchi(dir). U o'quvchi hisoblanadi. U o'quvchi sanaladi.

Juda muhim. *Bunday ot kesimni shakllantiruvchi vositalar bog'lama deyiladi.*

Bog'lama ba'zan qo'llanilmasligi mumkin. Bunday vaqtida kesim ohang yordamida shakllanadi. Masalan: U o'quvchi.

TIIAME

Mashq. Gaplarning ega va kesimini aniqlab, kerakli o'rinda ular orasiga tire qo'yib ko'chiring.

1. Qo'l yugurigi oshga, til yugurigi boshga. (Maqol.)
2. Mehmonlarning aksariyati o'rta yoshli, o'ttiz-qirq orasidagi odamlar edi.(O.)
3. Yaxshining gapi moy, yomonning gapi loy. (Maqol.)
4. Hosilning otasi suv, onasi yer. (Maqol.)
5. Yaxshi niyatli kishilarning ahdi shu. 6. Karim ham shu zavodda faol a'zo.7. Mardga o'lim yo'q. (Maqol.)8.Ozod yuraklarga baxt nuri to'lgan.(U.)

Mavzuga oid test savollari:

TIIAME

1. Qaysi gapda ega qo‘llangan?
 - A. o‘zboshimchalikka yo‘l qo‘yilmaslik
 - B. O‘quvchi har qadamda qoqiladi
 - C. Tarbiyachi va o‘qituvchi bo‘lish uchun chidam bilan o‘qiladi
 - D. O‘zinigina o‘ylovchi kishini yaxshi odam deb bo‘lmaydi.
2. Ma’lum matnda gaplar qaysi jihatdan bog‘lanadi?
 - A. Morfologik jihatdan
 - B. Sintaktik jihatdan
 - C. Mantiqiy jihatdan
 - D. A,B va C

3.Qaysi gapda gapning o‘zgargan tartibi ega va kesimga tegishli?

- A. Shovulladi tun bo‘yi shamol.
- B. Qaldiroqlar ko‘chdi larzakor.
- C. Men nechun sevaman o‘zbekistonni?!
- D. Arra tortar, Nosirning boshi egik, ko‘zi nam.

4. Quyidagi gapning egasi to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni toping.

Senga tengdosh Pomir-u, Oqsoch Tiyonshon,o‘zbeginim.

- A. Pomir-u, Tiyonshon
- B.tengdosh
- C. senga
- D. o‘zbeginim

Uyga vazifa: Quyidagi berilgan so‘zlar,
qo‘shimchalar yordamida kesimni shakllantirib
gaplar hosil qilib, yozing.

TILAME

1. -man, -san, -dir, -miz, -siz, -dir (lar).
2. To‘liqsiz fe’llar orqali.
3. Bo‘ldi, qildi, etdi kabi yordamchi fe’llar bilan.
4. Ot va sifat bilan ifodalanadigan kesimlar.